

جلوه‌های کلام علی (علیه السلام) در سخن سعدی

معصومه امیرزاده

سررشتنامه	:	امیرزاده کشویه، مضمومه، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	جلوه‌های کلام علی(ع) در سخن سعدی/مضمومه امیرزاده.
مشخصات نشر	:	تهران: نیک‌ملکی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۲۱۶ ص.
وضعیت فهرست نویسی	:	ایا
موضوع	:	سعدی، صلاح‌الدین عبدالله، ۱۰۲۶ هـ ق - زند و تفسیر
موضوع	:	علی بن ابی‌طالب (ع)، اعلام اولیه ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - لوح‌اللاغه - تأثیر بر شعر فارسی
موضوع	:	علی بن ابی‌طالب (ع)، اعلام اولیه ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - لوح‌اللاغه - تأثیر بر ادبیات
موضوع	:	فارسی - تأثیر عربی
موضوع	:	شعر فارسی - تأثیر حدیث
موضوع	:	ادبیات فارسی - تأثیر اسلام
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ب ۱۸۴/۹۰۹ BPTA
رده بندی دیویی	:	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۷۱۳۹۸۵
تاریخ درخواس	:	۱۳۹۰/۱۱/۲۰
تاریخ پاسنگوی	:	۱۳۹۰/۱۱/۲۲
کد یکتا	:	۲۷۱۳۹۷۰

عنوان کتاب: جلوه‌های کلام علی(ع) در سخن سعدی

مؤلف:	مضمومه امیرزاده.
ناشر:	انتشارات نیک ملکی
نوبت چاپ:	اول ۱۳۹۱ هـ ش
تیراژ:	۱۰۰۰ نسخه
بها:	۵۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۵۱۹۲-۲۲-۹
مرکز پخش:	۰۹۱۲۲۸۶۹۷۵۰

باسپاس از:

پدرم، که من از لابه لای خطوط عمیق دست‌های زمخت و مهربانش
قد کشیدم /

مادرم، که آنچه در کاسه‌ی سرنوشت من است آب زلال دل اوست /

همسرم، که به چشمه‌ای جاری در پس کوهی با برجامی ماند /

دوستانم، که مثل نسیم در لابه لای برگ‌های زندگی‌م آواز می‌خوانند /

و همه آنان که از ایشان زاده نشده بودم اما مادر و پدرم بودند،

نسبت خونی با ایشان نداشتم اما نسبتی روحی ما را از مرزهای

خواهر و برادر بودن گذر داد...

فهرست مطالب

۶ مقدمه

فصل اول

۵ زمینه‌های تأثیر پذیری زبان فارسی از زبان عربی

فصل دوم

۷ سابقه تأثیر پذیری ادیبان تازی و پارسی از کلام امام علی (ع)

۹ جاحظ

۱ عبدالحمید بن یحیی عامری کاتب

۱ ابن نباته

۲ ابو اسحاق ابراهیم بن زهرون (صابی)

۶ ابوطیب المتنبی

۴ کسانی که پیش از سید رضی خطبه‌های نهج البلاغه را جمع آوری کرده‌اند

فصل سوم

۸ ردپاهایی سبز از سخن علی (علیه السلام) در ادبیات فارسی پیش از سعدی

۹ محمد بن و صیف

۵ رودکی

۵ شهید بلخی

۵ ابوشکور بلخی

۱ فردوسی

۵۱	سعدی
۵۱	دقیقی
۵۲	کسایی
۵۳	فردوسی
۵۶	ناصر خسرو
۵۷	سنایی
۵۹	نصر الله منشی
۶۰	شمس الدین محمد دقیقی مروزی
۶۲	رشید و طواط
۶۳	خاقانی
۶۴	نظامی
۶۵	ابن اسفندیار کاتب
۶۶	سعد الدین وراوینی
۶۹	محمد بن غازی ملطیوی
۷۰	ابوالقاسم عبدالکریم بن هوازن
۷۰	عنصر المعالی کیکاوس
۷۱	خواجه نظام الملک
۷۱	عطار
۷۲	مولوی

فصل چهارم

۷۴	شیوه های تأثیر کلام امام ^(علیه السلام) بر ادب فارسی
----	--

فصل پنجم

۸۱	سعدی و سخنان امام علی ^(علیه السلام)
----	--

فصل ششم

۸۸	نمونه هایی از جلوه های لفظی و معنوی
----	-------------------------------------

- ۵ آخرت
- ۵ آخرت، قرارگاه ابدی
- ۱ توانمندان آخرت، فقیران دنیا
- ۲ کشت و درو
- ۳ پاداش الهی
- ۳ آماده سازی جایی در آخرت
- ۴ آرمودن کار گزاران
- ۵ احسان و نیکو کاری
- ۵ دوام نیکی
- ۵ تاثیر نیکی
- ۶ نیکی با آنکه با تو بدی کرده
- ۷ نیکی با زیر دستان
- ۷ نیکی با دشمن
- ۸ نیکی در غیر جایگاهش
- ۹ اخلاص و ریا
- ۹ اصلاح بین خدا و خود
- ۵ اعتدال و میانه روی
- ۱ اقسام عبادت
- ۲ آنچه بر خود می پسندی
- ۳ بدی با نیکان
- ۳ پذیرش عذر
- ۴ پر خوری
- ۸ پند از حوادث
- ۹ پند از مردگان
- ۲ تصدیق سخن چین

۱۱۲	ترجیح مال بر جان
۱۱۳	تواضع
۱۱۵	تواضع و روتنندان
۱۱۵	تواضع بر دبان شرف
۱۱۷	ثمره فروتنی
۱۱۷	گنهگار متواضع
۱۱۸	تواضع هنگام قدرت
۱۲۰	تواضع با فرمانروا
۱۲۰	توانگری در غربت
۱۲۱	جوان و پیر
۱۲۲	حاکمان
۱۲۲	خشم
۱۲۲	ترجیح خشم خدا بر خشم مردم
۱۲۳	تسلط بر خشم
۱۲۴	مهر در وقت کین
۱۲۵	خود پسندی
۱۲۶	در افتادن با خدا
۱۲۶	دشمن
۱۲۶	دشمنان خدا
۱۲۷	انواع دشمنان
۱۲۸	احسان با دشمن
۱۲۹	مشورت با دشمن
۱۲۹	دعا
۱۳۰	در خواست از مردم
۱۳۱	دنیا

- ۱ دنیا مانند مار
- ۲ دنیا سرای گذر
- ۴ خرید آخرت با دنیا
- ۷ دنیا سرای رنج
- ۷ بد عهدی دنیا
- ۹ دنیا عشوه گر هرزه
- ۹ دوست
- ۹ دوستان به هنگام سختی
- ۱ حقوق دوست
- ۱ دیدن عیوب دوست
- ۲ بیان عیوب دوست
- ۳ اعتدال در دوستی
- ۴ از دست دادن دوستان
- ۵ دوستی با نادان
- ۶ دوستی با بی وفا
- ۶ دوستی و شیرین زبانی
- ۷ دوستی و گذشت
- ۷ راز
- ۷ سینه صندوق راز
- ۷ راز جواهر
- ۹ اختیار داری راز
- ۹ ناتوانی از پوشیدن راز
- ۵ اسرار جنگی
- ۱ رفتار با مردم مطابق با انتظار از خدا
- ۱ روزی

۱۵۲	روش جنگاوری
۱۵۲	پیشنهاد صلح از طرف دشمن
۱۵۴	حرکت دادن سپاه
۱۵۵	کوچک شمردن دشمن
۱۵۷	زندگان مرده و مردگان زنده
۱۵۸	سپاهیان
۱۵۸	ستایش از سپاهیان
۱۵۹	مهربانی با سپاهیان
۱۵۹	رسیدگی مالی به سپاهیان
۱۶۲	سختی شناخت خدا
۱۶۵	سخن
۱۶۵	آمیختن سخن و عمل
۱۶۷	سخن و سکوت
۱۷۰	گفتن و ندانستن
۱۷۰	پرحرفی
۱۷۱	سخن و نیاز
۱۷۱	اندیشه قبل از سخن
۱۷۳	سخن به هنگام تاثیر
۱۷۳	سخن و سکوت به جا
۱۷۴	سزاوارترین فرد به بخشش
۱۷۶	شادی و غم
۱۷۷	شکر
۱۷۷	شکر و فروزی نعمت
۱۷۸	صبر
۱۸۰	طمع، آرزو

۱. ظلم.....
۱. ستم و آوارگی رعیت.....
۲. آزار رساندن سپاهیان به رعیت.....
۲. ستم بر ناتوان.....
۳. نقرین ستم دیده.....
۴. ستم و زوال حکومت.....
۷. ستم بار رعیت.....
۷. عدل و انصاف.....
۷. دادگری، مایه پاداری مردم.....
۸. عدالت و ثبات دولت.....
۹. عیب جویی.....
۹. عیب خود جستن.....
۱۰. عیب جستن گناهکاران.....
۲. هم نشینی با عیب جویان.....
۲. غرور.....
۳. فقر.....
۴. قدر خود شناختن.....
۴. قناعت.....
۴. قناعت: توانگری.....
۵. قناعت: گنج.....
۶. قناعت: آزادی.....
۷. سربلندی با قناعت.....
۷. قناعت و بی نیازی.....
۸. گناه.....
۹. مدح.....

۲۰۰	مرگ
۲۰۳	معاشرت با مردم
۲۰۴	نادانی
۲۰۴	همنشینی با نادان
۲۰۵	نادانی نوعی بیماری
۲۰۵	نام نیکو
۲۰۵	نام نیکو بهتر از میراث
۲۰۶	نژاد
۲۰۷	نفس
۲۰۷	فرمانروایی بر نفس
۲۰۸	جنگ با نفس
۲۰۸	نهی از متکر و امر به معروف
۲۱۱	همنشینی با بدان
۲۱۳	نتیجه‌گیری
۲۱۵	فهرست منابع

مقدمه:

بماند سالها این نظم ترتیب
ز ما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کز ما بازماند
که گیتی را نمی بینم بقائی
مگر صاحب دلی روزی بـرحمت
کند در کار درویشان دعایی
کودک بودم که به تأدیب نیا رو به گلستان و بوستان آوردم و باز نمی گشتم
مگر با دامنی از گل. اشتباه می خواندم و میگفت دوباره بخوان. او می گفت:
بخوان ولی من می بویدم، ورق به ورق و صفحه به صفحه. نیا می گفت:
«یاد بگیر کودکم که چیزی نخری از درویشی به حیف و نفروشی به
توانگری به طرح» و من از غزلیات می خواندم:

همه عمر بر ندام سر از این خمار مستی

که هنوز من نبودم که تو در دلم نشست

او از پنجاه رفته و پنج روز مانده می‌گفت، من از ماه دو هفته. سخن سعدی در رگبرگ‌های روح می‌دوید و قطره‌های خونم مثل مجنون‌های دوره گرد خود را به دیواره رگهام می‌کوبیدند. مست می‌شدم در هوای خوش بوستان و گلستان.

روح را یله می‌کردم، زیر بارش سکرآور غزل‌هایش و قد می‌کشید لابه لای ورق‌های کتابش. گاهی بر سر سجاده غزل می‌خواندم و آن دو ماهی کوچک سیاه جان می‌گرفتند در حوض چشم‌هایم، از آب شوری که طعم دریا داشت. گاهی بیتی را چنان با اعجاب می‌نگریستم که گویی معجزه‌ای را می‌نگرم. از خود می‌پرسیدم راز این ماندگاری چیست؟ تا اینکه بعدها عطر خوش آیه‌های قرآن و حدیث را از لابه لای خطوط سبز سخن سعدی بوییدم و دانستم که سخن سعدی قالیچه‌ای قیمتی است: تازی از ذوق و طبع، پودی از قرآن و حدیث.

عطری مبهم و مستی آور از میان رایحه رمزآلود بوستان و گلستان به مشام جانم میرسید که من در جستجویش، به علی (علیه السلام) رسیدم. سخن گفتن از علی (علیه السلام) برای من هم سخت است هم سهل. مردی که همیشه او را با نعلین‌های عربی در کوفه دیده‌ام. دیده‌ام که از

کوچه‌های تنگ و تاریک کوفه به مانند ماه آرام و متین می‌گذرد و سینه ستبرش لبریز از رازهایی است که سر به ابتذال کلمات فرو نمی‌آورند.

آشنا به راه‌های آسمان! چه می‌کنی در میان نخل‌های سبز و صبور مدینه؟
امیر کلمات و کلام می‌خواهم از تو بگویم با من سخن بگونه تو مثل غزل،
که تمام غزلها مثل تو سرگشوده. نه تو مثل افسانه‌ها که افسانه‌ها همه در
ابهام و شیرینی به مانند تو. ای حقیقت شگفت! ای سهل و ممتنع مثل
خدا، ای دور! ای نزدیک!

از تو تنها همین را دانستم که دوست می‌دارم مثل کودکی که ابرها را.
در تورق سخن سعدی به شباهت‌های بسیار بین سخن او و کلام امیر
المؤمنین علی (علیه السلام) رسیدم. شباهت‌هایی که گاه از دایره ی
مضامین مشترک فراتر رفته و حتی الهامی ترجمه وار را در ذهن تداعی
می‌کرد. برآن شدم که با بررسی تطبیقی این دو کلام، راز شباهت را دریابم
. شوق دانستن پاسخ یک سؤال مرا به این جستار کشاند: آیا سعدی به کلام
مولا علی (علیه السلام) دسترسی داشته است؟

اگر اینگونه باشد این شباهت‌های مضمونی و در موارد نادر لفظی می‌تواند
مؤثر از این دسترسی و مطالعه باشد و رازی از رازهای ماندگاری کلام
سعدی قلمداد گردد.

اینگونه بود که جستار در آثار سعدی برای یافتن جلوه‌های کلام امیر (علیه

السلام) آغاز شد. شیوه‌ی بنده به این شکل بود که با مطالعه مکرر کلام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه و سایر مجموعه‌های معتبر، همچنین سخن سعدی در گلستان، بوستان و قصائد شباهت‌های مضمونی را یافته و در معرض دید صاحب‌نظران برای قضاوت قرار دهم. همچنین با بررسی تاریخی امکان چنین رویدادی (تأثیر پذیری سعدی از کلام علی علیه السلام) تصویر واضحی را جهت بررسی علمی ایجاد نمایم.